УДК 316.77-021.321-053.67:355.48(477-651.2:470-651.1)"2022/..."](045)

https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-11(39)-1716-1724

Горенко Мар'яна Вячеславівна PhD 053 Психологія, викладачка кафедри психології**,** Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28. м. Умань. 20300. тел.: (068)-079-08-92, http://orcid.org/0000-0003-4895-675X

СПЕЦИФІКА КОМУНІКАТИВНИХ ПРОБЛЕМ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ В КРАЇНІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей комунікативних проблем молоді в умовах війни в країні. Військові конфлікти можуть спричинити суттєві зміни в міжособистісному спілкуванні. Вивчення цих змін може сприяти глибшому розумінню того, як війна впливає на життя людей. Це дослідження допоможе краще усвідомити, як люди переживають війну, взаємодіють між собою в її умовах, а також як вона впливає на їхню особистість. Відомо, що в умовах воєнного конфлікту молодь зіштовхується з низкою специфічних комунікативних проблем, пов'язаних із зниженням якості соціальних зв'язків, емоційною віддаленістю та зміною форм соціальної взаємодії. Війна спричиняє глибокі зміни у когнітивно-емоційному сприйнятті реальності, і ці зміни відображаються у комунікативних практиках молоді. Емоційна напруженість, викликана постійною небезпекою та невизначеністю майбутнього, часто перешкоджає ефективному вираженню почуттів та думок, що додатково ускладнює соціальні взаємини. Зниження рівня взаємної підтримки та відчуття спільності через ці бар'єри може поглиблювати відчуття самотності та ізоляції у молодих людей. Проведено емпіричне дослідження, спрямоване на аналіз специфіки комунікативних проблем молоді в умовах війни, вивчення їх впливу на емоційний стан та соціальну поведінку. У дослідженні взяло участь 50 респондентів. Були використані методики «Дослідження спрямованості особистості» (Б. Басса); Опитувальник рівня суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела і М. Фергюсона та додаткові відкриті питання. Вдалось визначити, що у респондентів переважає комунікативна спрямованість на себе та високий рівень суб'єктивного відчуття самотності. Орієнтація на власні потреби та інтереси під час стресових умов війни здатна посилювати саморефлексію, що може сприяти загостренню відчуття соціальної ізоляції.

Ключові слова: війна, молодь, комунікативні проблеми, емоційний стан, самотність.

Gorenko Mariana Vyacheslavivna PhD 053 Psychology, Lecturer Sub-Department of Psychology, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Sadova St., app. 28, Uman, 20300, tel.: (068) 079-08-92, https://orcid.org/0000-0003-4895-675X.

THE SPECIFICS OF COMMUNICATION PROBLEMS AMONG YOUTH IN A WAR-TORN COUNTRY

Abstract. This article is dedicated to the study of the peculiarities of communicative problems among youth in the context of war in the country. Military conflicts can lead to significant changes in interpersonal communication. Exploring these changes can contribute to a deeper understanding of how war affects people's lives. This research will help to better comprehend how individuals experience war, interact with each other in its conditions, and how it impacts their personalities. It is known that during armed conflict, young people face a range of specific communicative problems associated with a decline in the quality of social connections, emotional detachment, and changes in the forms of social interaction. War causes profound shifts in cognitive-emotional perceptions of reality, and these changes are reflected in the communicative practices of youth. Emotional tension, driven by constant danger and uncertainty about the future, often hinders effective expression of feelings and thoughts, further complicating social relationships. The decrease in mutual support and a sense of community due to these barriers can deepen feelings of loneliness and isolation among young individuals. An empirical study has been conducted to analyze the specifics of communicative problems faced by youth in wartime, examining their impact on emotional states and social behavior. The study involved 50 respondents. The methodologies utilized included the "Personality Orientation Research" (B. Bass) and the Subjective Loneliness Scale by D. Russell and M. Ferguson, along with additional open-ended questions. It was determined that respondents predominantly exhibit a communicative orientation toward themselves and a high level of subjective feelings of loneliness. The focus on personal needs and interests during the stressful conditions of war can intensify self-reflection, which may contribute to an exacerbation of feelings of social isolation.

Keywords: war, youth, communicative problems, emotional state, loneliness.

Постановка проблеми. Війна є надзвичайно травматичним і руйнівним досвідом для будь-якого суспільства. Вона не лише порушує фізичну безпеку та знищує інфраструктуру, але й глибоко впливає на психологічний стан та соціальні взаємини людей. Особливо вразливою групою в умовах військового конфлікту є молодь, яка перебуває на етапі активного соціального та емоційного розвитку. Для молодих людей, комунікація відіграє важливу роль у формуванні ідентичності, соціальної підтримки та емоційної стабільності. Війна порушує ці процеси, створюючи численні бар’єри для звичних форм спілкування.

Молодь стикається з новими викликами у комунікативній сфері, зокрема з проблемами фізичної ізоляції від близьких, друзів та однолітків, що підсилюється вимушеними переселеннями, евакуацією або навіть втратами

близьких людей. Ці виклики мають не лише практичний, але й психологічний вимір, оскільки тривожність, стрес та емоційне вигорання значно впливають на здатність молодих людей ефективно спілкуватися. Традиційні способи комунікації, такі як особисті зустрічі, стають недоступними, що посилює залежність від цифрових технологій для підтримки зв'язку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комунікативні особливості у своїх працях розглядали українські дослідники С. Гуцоли, Н. Жукової, М. Заболотньої, О. Лукаша, О. Петрунько, І. Сингаївської, А. Федосової та ін. Тему впливу війни на життя людини (в тому числі і спілкування) розглядали також Л. Бахмутова, О. Демчук, Ю. Живоглядов, О. Зубченко, Я. Каплуненко, Л. Карамушка, В. Кердивар, С. Копилов, Т. Меліченко, Н. Осауленко тощо.

Дослідження показують, що в умовах воєнного конфлікту молодь зіштовхується з низкою специфічних комунікативних проблем, пов'язаних із зниженням якості соціальних зв'язків, емоційною віддаленістю та зміною форм соціальної взаємодії. У таких умовах виникає парадокс: з одного боку, цифрові засоби комунікації дозволяють зберегти контакт, а з іншого боку, вони часто не забезпечують емоційної глибини та тепла, які зазвичай присутні у фізичних зустрічах.

Важливо також враховувати, що війна спричиняє глибокі зміни у когнітивно-емоційному сприйнятті реальності, і ці зміни відображаються у комунікативних практиках молоді. Емоційна напруженість, викликана постійною небезпекою та невизначеністю майбутнього, часто перешкоджає ефективному вираженню почуттів та думок, що додатково ускладнює соціальні взаємини. Зниження рівня взаємної підтримки та відчуття спільності через ці бар'єри може поглиблювати відчуття самотності та ізоляції у молодих людей.

Мета статті – проаналізувати специфіку комунікативних проблем молоді в умовах війни, вивчити їх вплив на емоційний стан та соціальну поведінку.

Виклад основного матеріалу. Комунікація є цілісним явищем зі складною структурою і вивчається крізь призму різних концепцій та орієнтацій. З точки зору механістичного підходу, комунікація – це скоординований процес формування та передачі інформаційного повідомлення реципієнту. Діяльнісно-інтеракційний підхід трактує комунікацію як взаємодію або спільну діяльність учасників, у процесі якої приймаються узгоджені рішення та дії. Встановлено, що комунікація – це не тільки процес обміну інформацією, а й взаємодія між суб'єктами на різних рівнях (особистісному, когнітивному, емоційному та ідейному). Комунікація є основним інструментом конструювання особистісної ідентичності і базується на низці засобів, за допомогою яких сприйняття, ідеї, знання і настрої, засновані на суб'єктивному досвіді, передаються співрозмовнику. Для того, щоб комунікація відбулася, повинні бути дотримані наступні умови: наявність щонайменше двох осіб

(комунікатора та реципієнта), інформаційного повідомлення, каналу комунікації та зворотного зв'язку. Порушення комунікативного процесу може призвести до комунікативних проблем у міжособистісній взаємодії.

У дослідженні взяло участь 50 респондентів-здобувачів Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Були використані методики «Дослідження спрямованості особистості» (Б. Басса); Опитувальник рівня суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела і М. Фергюсона та додаткові відкриті питання.

Для вивчення домінуючих напрямів соціальної активності та мотиваційних установок особистості під час спілкування ми використали методику «Дослідження спрямованості особистості» (Б. Басса). Методика Б. Басса дозволяє визначити, наскільки особистість спрямована на себе, на спілкування з іншими або на діяльність. У контексті війни ці напрями можуть відображати те, як молода людина адаптується до зовнішніх обставин: чи шукає вона підтримки в інших, чи прагне діяти та впливати на ситуацію, чи більше зосереджена на власних переживаннях і захисті себе. Результати відображені на рис.1.

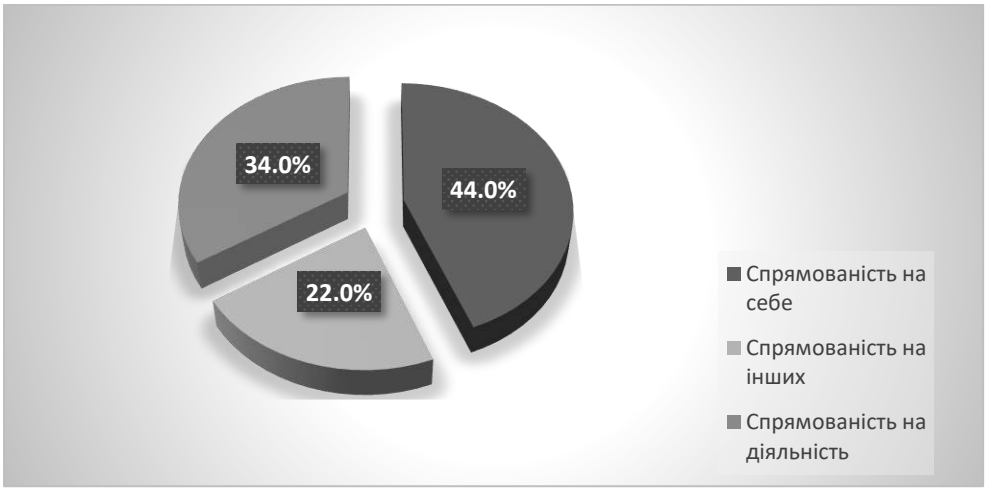

Рис.1. Комунікативна спрямованість молоді (у %).

За результатами дослідження визначено, що комунікативна спрямованість на себе переважає у 44% (n-22) респондентів. Переважання спрямованості на себе в умовах тривалого дистресу та травм є природною реакцією молодих людей на психологічні виклики війни. Ймовірно, у таких ситуаціях особистісні ресурси виснажуються, що призводить до підвищеної уваги до власних переживань та захисної ізоляції від соціального оточення.

Тривала війна викликає у молоді глибокі емоційні реакції – страх, тривогу, безпорадність, що змушує їх звертатися до внутрішніх ресурсів і захищатися від подальших травмуючих впливів зовнішнього світу. В такому стані люди можуть уникати спілкування або обмежувати його лише найбільш необхідним мінімумом, що є наслідком емоційного виснаження та необхід-

ності зберегти залишкові ресурси для внутрішньої стабільності. Ізоляція в таких умовах може також сприйматись як спосіб самозбереження, дозволяючи молодій людині фокусуватися на своїх внутрішніх переживаннях та відновленні контролю над власними емоціями. Таким чином, спрямованість на себе в умовах війни може бути не лише ознакою дистресу, але й певним адаптаційним механізмом, що дозволяє зберігати психологічну рівновагу та мінімізувати вплив додаткових стресових чинників.

Комунікативна спрямованість на діяльність виявлено у 34% (n-17) респондентів. Ймовірно, це може бути обумовлено прагненням брати активну участь у соціальних, волонтерських ініціативах. Багато молоді, зокрема ті, хто залучений до захисту країни, мають сильну мотивацію до діяльності, яка спрямована на відновлення і допомогу, що є типовою реакцією на кризові ситуації.

Спрямованість на діяльність у молоді під час війни проявляється як активний пошук можливостей впливати на події навколо та відновити відчуття контролю через конкретні дії. У контексті тривалого стресу і травм, викликаних війною, зосередження на діяльності може стати адаптаційним механізмом, що допомагає зменшити почуття безпорадності та тривоги, оскільки вона дає змогу відчути власну значущість і вплив на ситуацію. Для багатьох молодих людей участь у волонтерській діяльності, громадських ініціативах або навіть просто виконання рутинних завдань допомагає відволіктися від емоційного напруження і скерувати свою енергію на щось конструктивне.

Комунікативна спрямованість на інших переважає у 22% (n-11) респондентів. Спрямованість на інших, як одна з категорій за методикою Б. Басса, передбачає, що особистість у своїй соціальній активності й мотиваційних установках орієнтована на потреби, інтереси та цілі інших людей. Люди з цією спрямованістю прагнуть до співпраці, підтримки, емпатії та взаємодопомоги, часто ставлять інтереси інших вище за власні. Такий підхід сприяє згуртованості, формуванню дружніх стосунків та зниженню конфліктності, оскільки такі особистості уникають агресії й суперництва.

Ймовірно, молоді під час війни спрямованість на інших може бути притаманна у найменшій мірі через кілька важливих чинників. По перше, війна активізує індивідуальні та еволюційно обумовлені механізми виживання, що посилює егоцентричні установки і зосередженість на власній безпеці, самозбереженні та задоволенні базових потреб. По друге, молодь перебуває у віковому періоді, коли формується ідентичність і соціальні ролі, що, особливо в умовах стресу, війни та невизначеності, може посилювати індивідуалістичну спрямованість. Окрім цього, молоді часто притаманна конкуренція в навчанні чи роботі, прагнення самоствердження, що може знижувати їхню емпатійну налаштованість і зосередженість на потребах інших.

Наступним етапом було застосування «Опитувальника рівня суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела і М. Фергюсона». Методика спрямована на дослідження рівня суб'єктивного відчуття людиною свого самотності. Виявлений стан самотності може бути пов'язаний з тривожністю, соціальною ізоляцією, депресією, нудьгою. Необхідно розрізняти самотність як стан вимушеної ізоляції і як прагнення до самотності, потребу в ньому. Результати відображені на рис.2.

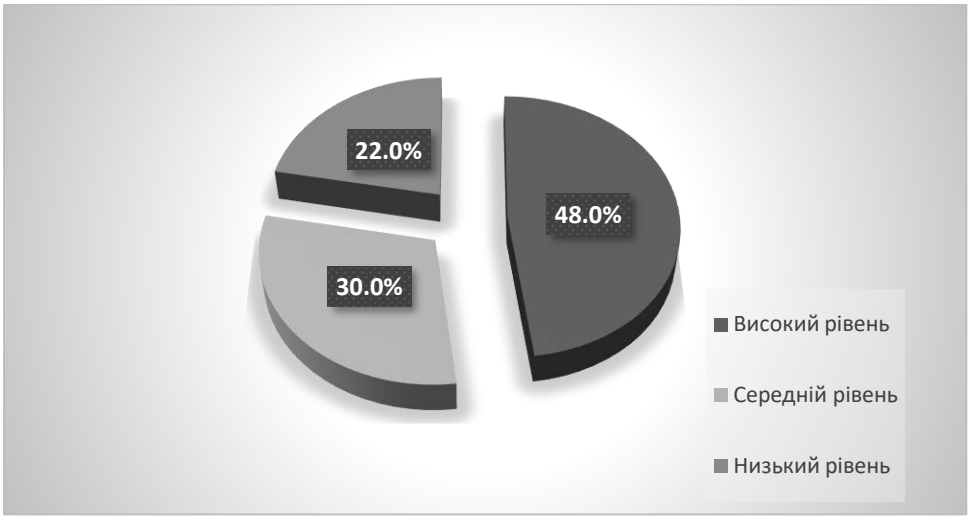

Рис.2. Рівень суб'єктивного відчуття самотності молоді (у %).

За результатами застосування методики, високий рівень суб'єктивного відчуття самотності переважає у 48% (n-24) респондентів. Можемо припустити, що переважання високого рівня самотності серед молоді, особливо під час війни, має низку соціальних, психологічних та екзистенційних причин, що посилюють цю тенденцію. Молодь, яка перебуває на етапі інтенсивного особистісного розвитку, активно формує соціальні зв'язки та ідентичність через взаємодію з однолітками. Під час війни ці можливості значно обмежуються: руйнуються звичні соціальні структури, зменшуються фізичні зустрічі, а відчуття небезпеки посилює тривожність та емоційне виснаження. В умовах війни зростає потреба в близькості, розумінні та підтримці, що може залишатися незадоволеною. Крім того, обмеження в мобільності та зростання екзистенційної невизначеності сприяють почуттю відчуження та роз'єднаності.

Високий рівень самотності може впливати на комунікативну поведінку. Спілкування стає більш поверхневим або, навпаки, напруженим, через бажання або уникати додаткових стресів, або надмірно компенсувати відсутність спілкування. Психологічні наслідки самотності серед молоді є значними. Вона провокує ризик депресивних і тривожних розладів, посилює емоційне вигорання і може призводити до зниження мотивації, в тому числі до навчання та професійної діяльності. Самотність також впливає на самооцінку, особливо коли вона триває довгий час.

Середній рівень суб'єктивного відчуття самотності переважає у 30% (n-13) респондентів. Середній рівень самотності серед молоді під час війни може характеризуватися періодичним відчуттям ізоляції, але без глибокого занурення у самотність. Молоді люди з таким рівнем самотності зазвичай мають обмежене коло контактів або підтримують стосунки переважно онлайн, що частково компенсує відсутність фізичних зустрічей. Проте відсутність глибокої емоційної підтримки та стабільності все ж може викликати періоди тривоги та роз'єднаності. Такий рівень самотності сприяє помірному ризику емоційного виснаження, але водночас не призводить до значного погіршення психічного стану та комунікативної активності.

Низький рівень суб'єктивного відчуття самотності переважає у 22% (n-11) респондентів. Такий рівень самотності серед молоді під час війни свідчить про наявність стабільної підтримки з боку близьких, друзів або спільноти, що знижує відчуття ізоляції. Молоді люди з таким рівнем самотності зберігають регулярні контакти (часто навіть у складних умовах) і здатні отримувати емоційну підтримку, яка сприяє їхній стійкості та психічному здоров'ю. Такі особи зазвичай активні в комунікації, почуваються залученими і мають невисокий ризик виникнення емоційного виснаження через самотність.

Для актуалізації та розуміння причини комунікативних проблем респондентам також були поставлені відкриті запитання: «На вашу думку, що є основною причиною труднощів у спілкуванні?», «Які ресурси допомагають вам підтримувати зв'язки під час війни?».

На питання «На вашу думку, що є основною причиною труднощів у спілкуванні?» ми отримали такі відповіді: «мало можливостей зустрічатись», «переїхав від друзів в різні міста», «почуваюсь погано, тому не хочу нікого бачити», «немає часу зустрічатись з друзями, бо навчання і робота», «виснаження через повітряні тривоги і погані новини», «відсутність емоційної підтримки та розуміння від оточуючих». На питання «Які ресурси допомагають вам підтримувати зв'язки під час війни?» ми отримали відповіді: «спілкування в соціальних мережах», «спільні прогулянки після пар», «онлайн-зв'язки (відео-дзвінки, чати)», «волонтерська діяльність», «участь у групах підтримки», «спілкування з одногрупниками в університеті», «спілкування з друзями на дозвіллі», «робота з психологом».

Висновки. За результатами дослідження вдалось визначити, що у респондентів переважає комунікативна спрямованість на себе. Це можна пояснити механізмами психологічного захисту, коли зосередженість на власних проблемах стає способом впоратися з постійним стресом. Тривала війна викликає у молоді глибокі емоційні реакції – страх, тривогу, безпорадність, що змушує їх звертатися до внутрішніх ресурсів і захищатися від подальших травмуючих впливів зовнішнього світу. В такому стані люди можуть уникати спілкування або обмежувати його лише найбільш необхідним мінімумом, що є наслідком емоційного виснаження та необхідності зберегти залишкові ресурси для внутрішньої стабільності.

З попередніми результатами логічно поєднуються і результати щодо вивчення рівня суб'єктивної самотності. Визначено, що у респондентів переважає високий рівень самотності. Адже, респонденти із спрямованістю на себе можуть демонструвати підвищений рівень суб'єктивного відчуття самотності. Орієнтація на власні потреби та інтереси під час стресових умов війни здатна посилювати саморефлексію, що може сприяти загостренню відчуття соціальної ізоляції. У таких респондентів спостерігається акцент на внутрішніх переживаннях та страхах, що може підвищувати рівень суб'єктивної самотності через недостатність емоційної підтримки.

Перспективи подальших досліджень полягає у вивченні методів психологічної підтримки та програм, спрямованих на поліпшення комунікативних навичок молоді в умовах війни. Це може містити оцінку ефективності різних терапевтичних підходів, що зосереджуються на розвитку комунікативних здібностей і подоланні страхів.

Література:

1. Вакулик І. Безбар'єрне спілкування: яке воно? (особливості сучасної комунікації крізь призму існування в умовах війни). *Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія».* 2022. 13.2. С. 78–83

2. Копилов С. Психологічі засади та стратегії комунікативної поведінки в умовах екзистенційного воєнного протистояння. *Вісник Національного університету оборони України,* 2022, 69(5), С. 84–89. https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-69-5-84-89

3. Малімон В. І. Екзистенційна самотність та креативність людини в умовах війни. *Психологічні проблеми творчості: матеріали XXII Міжнародної науково-практичної конференції, 23 липня 2022 року / за ред. В. О. Моляко.* Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2022. С. 156–159

4. Подорожний В. Г., Нетичук Ю. М. Дослідження переживання самотності студентів під час війни. *Наукові проєкти соціально-гуманітарного факультету ЗУНУ*. 2022. С 190–192

5. Сингаївська, І., Осауленко, Н. Особливості комунікативних проблем в шлюбних партнерських стосунках переселенців під час війни. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2023, 3(71), С.125–134. https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-71-125-134

References:

1. Vakulyk, I. (2022). Bezbarierne spilkuvannia: yake vono? (osoblyvosti suchasnoi komunikatsii kriz pryzmu isnuvannia v umovakh viiny). Naukovyi zhurnal «Humanitarni studii: pedahohika, psykholohiia, filosofiia» [Barrier-free communication: what is it like? (features of modern communication through the prism of existence in war conditions)]. *Naukovyi zhurnal «Humanitarni studii: pedahohika, psykholohiia, filosofiia» – Scientific journal "Humanities studies: pedagogy, psychology, philosophy*, 13.2., 78-83. [in Ukrainian].

2. Kopylov S. (2022). Psykholohichi zasady ta stratehii komunikatyvnoi povedinky v umovakh ekzystentsiinoho voiennoho protystoiannia. [Psychological principles and strategies of communicative behavior in the conditions of existential military confrontation]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy – Bulletin of the National University of Defense of Ukraine.* 69(5), 84-89. [in Ukrainian].

3. Malimon V. (2022). Ekzystentsiina samotnist ta kreatyvnist liudyny v umovakh viiny. [Existential loneliness and human creativity in the conditions of war]. *Psykholohichni problemy tvorchosti: materialy KhKhII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Psychological problems of creativity: materials of the XXII International Scientific and Practical Conference* (pp. 156-159). Kyiv: Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. [in Ukrainian].

4. Podorozhnyi V., Netychuk Yu. (2022). Doslidzhennia perezhyvannia samotnosti studentiv pid chas viiny [Studies of the loneliness of students during the war]. *Naukovi proiekty sotsialno-humanitarnoho fakultetu ZUNU – Scientific projects of the Social and Humanities Faculty of ZUNU.* 190-192. [in Ukrainian].

5. Synhaivska, I., Osaulenko, N. (2023). Osoblyvosti komunikatyvnykh problem v shliubnykh partnerskykh stosunkakh pereselentsiv pid chas viiny. [Peculiarities of communication problems in marital partner relationships of displaced persons during the war], *Vcheni zapysky Universytetu «KROK» – Scientific notes of the University "KROK"*, 69(5), C.125-134. [in Ukrainian].